

LV

LV

LV

EIROPAS KOMISIJA

Briselē, 4.5.2010
COM(2010) 226 galīgā redakcija

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS
EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI**

***ITER* stāvoklis un iespējamā turpmākā virzība**

SEC(2010) 571

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

ITER stāvoklis un iespējamā turpmākā virzība

1. IEVADS

Šis paziņojums ir atbilde uz Padomes 2009. gada 16. novembra prasību, ka Eiropas Komisijai jāizpēta un jāatrisina trūkstošā finansējuma problēma un attiecīgie pārvaldības nosacījumi saistībā ar *ITER*. Šī paziņojuma mērķis ir noteikt pārvaldības un finansējuma nosacījumus, kas ļautu Savienībai, dodot *ITER* drošu un ilgtspējīgu finansiālo pamatu, atbalstīt partnerus.

*ITER*¹ ir starptautisks projekts eksperimentāla reaktora būvniecībai un ekspluatācijai ar mērķi demonstrēt zinātnisko un tehnoloģisko iespēju kodolenerģiju izmantot mīkstmērogiem nolūkiem. Tā veiksmīga pabeigšana dotu skaidrību, vai kodolsintēze var kļūt par galveno enerģijas avotu, īstenojot ES stratēģiju par energoapgādes drošību ilgtermiņā. Kodolsintēzes process dod iespēju iegūt būtībā neierobežotu avotu drošākas un tīrākas enerģijas ieguvei, kura nerada CO₂ emisiju. *ITER* projektu vajadzētu turpināt ar demonstrējumu reaktoru, virzoties uz kodoltermiskās enerģijas komerciālu izpēti.

ITER ir unikāls starptautiskas sadarbības projekts, novatoriska iniciatīva, kas paredz demonstrēt kopīgus tehnoloģiskus risinājumus pasaules mēroga problēmām. Projektu vada saskaņā ar noteikumiem Starptautiskajā nolīgumā², kas noslēgts starp Eiropas Atomenerģētikas Kopienas (*EURATOM*) un 6 pusēm — ASV, Indiju, Japānu, Koreju, Krieviju un Ķīnu — un kuru parakstīja Parīzē 2006. gada novembrī, un kas stājās spēkā 2007. gada oktobrī. Nolīgums izveidoja *ITER* organizāciju (IO), kurai ir pilnas juridiskas personas statuss, lai tā būtu atbildīga par *ITER* projekta kopīgu īstenošanu. Nolīguma sākotnējais termiņš ir 35 gadi *ITER* iekārtu uzbūvēšanai (10 gadi), ekspluatācijai (20 gadi) un deaktivizācijai (5 gadi).

Ar stingru Padomes atbalstu Komisija Kopienas vārdā veiksmīgi risināja sarunas ar starptautiskajiem partneriem un panāca vienošanos, ka *ITER* būvniecības vieta būs Eiropā, Kadarašā (Francijā). Turklāt saistībā ar citām iespējām, ko tas sniedz, šis nolīgums arī paredz Eiropas finansiālās saistības celtniecības posmā, kas jāizpilda attiecībā uz ēkām un iekārtu. Tas arī nozīmē, ka citi ieguldītāji *ITER* ir atkarīgi no Eiropas ieguldījuma savlaicīgas izpildes.

EURATOM ieguldījumu *ITER* pārvalda ar Eiropas kopuzņēmumu *ITER* — “Kodolsintēze enerģētikas vajadzībām” (*F4E*), kuru kā Eiropas Iekšzemes aģentūru³ Padome nodibināja 2007. gada martā⁴ un kas atrodas Barselonā. *F4E* valdē ir locekļi no *EURATOM*, 27 dalībvalstīm un Šveices. ES ieguldījumu *ITER* būvniecībā galvenokārt veido *ITER* galvenās sistēmas un elementi, kurus iepērk ar *F4E* starpniecību un *ITER* organizācijai sniedz

¹ Sākotnēji nodēvēts “Starptautiskais kodoltermiskais eksperimentālais reaktors”.

² OV L 358, 16.12.2006., 62–80. lpp.

³ Saskaņā ar *ITER* nolīgumu katram loceklim ir sava “Tekšzemes aģentūra”, kas atbildīga par ieguldījuma pārvaldību, jo īpaši par dažādu *ITER* būvniecībai nepieciešamu elementu iepirkumu, kuri jāsniedz *ITER* organizācijai kā iemaksas natūrā.

⁴ OV L 90, 30.3.2007., 58. lpp.

“natūrā”. Eiropas Parlaments ir atbildīgs par Eiropas kopuzņēmuma *ITER* budžeta izpildes apstiprināšanu.

ITER būvniecība ir tehniski ārkārtīgi grūta apjoma un sarežģītības dēļ. Tas būs ievērojams inženiertehniskais projekts, kas pēc apjoma līdzvērtīgs ļoti lielai komerciālai elektrostacijai būvei, līdz šim nebijušos apstākļos apvienojot plaša mēroga rūpnieciskos resursus inženierbūvēs, mehāniskajā inženierijā, elektroinženierijā un kodolinženierijā.

ITER projekta uzsākšana bija būtisks pagrieziena punkts pasaules mēroga plašas zinātniskas sadarbības attīstībai. Eiropai šis projekts simbolizē ES spēju uzņemties vadošo lomu zinātnē un tehnoloģijā pasaules mērogā. *ITER* organizācija sniedz iespējamo starptautiskas sadarbības paraugu turpmākiem plaša mēroga infrastruktūras projektiem. Tāpēc *ITER* īstenošana ir pārbaudījums turpmākai ES un starptautiskai sadarbībai plaša mēroga projektos.

Projekta izmaksas ir ievērojami pārsniegušas sākotnējās tāmes, uz kurām balstījās ES budžeta saistības. Lai ES varētu izpildīt šos sarežģītos pienākumus, ir nepieciešams risināt jautājumu par papildresursu atrašanu, lai radītu drošu un ilgtspējīgu risinājumu finansējumam ne vien nākamajiem diviem vai trijiem gadiem, bet visam projekta īstenošanas laikam līdz pat tā pabeigšanai. Tāpēc budžeta iestādēm jāsniedz šim nozīmīgajam projektam papildlīdzekļi un jārisina jautājums par jebkuru turpmāku izmaksu pārsniegumu.

2. PAŠREIZĒJAIS KONTEKSTS

Komisija 2009. gada 29. maijā iesniedza Padomei kopsavilkumu par *ITER* projekta stāvokli, problēmām, kādas radušās, un veiktajiem pasākumiem. Komisija arī noteica vairākus “ierobežojošus nosacījumus”, kurus tā uzskata par priekšnoteikumu, kas jāizpilda, lai nodrošinātu projekta veiksmīgu īstenošanu par pieņemamām izmaksām un ar atbilstošu risku. Tie ietver ticamu izmaksu novērtējumu un izmaksu ierobežošanas politiku, reālu grafiku un projekta labu pārvaldību visos līmeņos.

Padome 2009. gada 16. novembra⁵ sanāsmē vienprātīgi apstiprināja atbalstu *ITER* projektam, saprotot, ka *ITER* būvniecības izmaksas būs ievērojami lielākas nekā sākotnēji plānotās, un “ar nosacījumu, ka nobeigumā var izpildīt Komisijas izstrādātos ierobežojošos nosacījumus”. Padome arī secināja, ka *ITER* “pamatlīnija”⁶ (darbības joma, grafiks un izmaksas) ir jābalsta uz šiem ierobežojošajiem nosacījumiem. Tā aicināja rīkoties, lai veiktu nepieciešamās pārvaldības izmaiņas, un piemērot stingru politiku attiecībā uz izmaksu samazināšanu un ierobežošanu.

Turklāt Padome aicināja Komisiju izpētīt iespējas sniegt lielāku nepieciešamo finansējumu pašreizējo finanšu plānu darbības laikā, tostarp ieguvumus un zaudējumus, kas rastos, ja ņemtu Eiropas Investīciju bankas (EIB) aizdevumu, un finanšu prioritāšu pārkārtošanu pašreizējā ES budžetā, kā arī, cik vien iespējams drīz, sniegt Padomei iespējamu(-os) risinājumu(-us).

Starptautiskajā līmenī tūlītējs būvniecības posmam būtiski svarīgs solis ir *ITER* starptautisko partneru vienošanās par “pamatlīniju” *ITER* Padomes sanāsmē Ķīnā, kas paredzēta jūnija

⁵ Dokumenti 15815/09 RECH 401 ATO 136 un ADD 1 RESTREINT UE.

⁶ “Pamatlīnija” attiecas uz darbības jomu savstarpēji saistītiem elementiem (būvējamās iekārtas specifikācijas), grafiku (celtniecības darbu grafiks) un izmaksām.

vidū. Komisija ir prasījusi izpildīt ierobežojošos nosacījumus un līdz šim ir noraidījusi 2009. gada novembrī ierosinātā grafika apstiprināšanu. Šobrīd ES ir nepieciešams noteikt savu nostāju *ITER* Padomes sanāksmei.

3. *ITER* IZMAKSAS

Būvniecības posmā *EURATOM* sniedz ieguldījumu 5/11 apmērā (aptuveni 45%) no kopējām izmaksām, no kurām 80% finansē *EURATOM* un 20% — Francija, bet atlikušās izmaksas vienlīdzīgi sadala starp pārējām 6 *ITER* pusēm (1/11 vai aptuveni ~9% katrai)⁷. Attiecīgajos ekspluatācijas un deaktivizācijas posmos *EURATOM* sniegs ieguldījumu 34 % apmērā no kopējām izmaksām.

2001. gadā aprēķinātās kopējās *ITER* būvniecības izmaksas bija EUR 5,9 miljardi (EUR 5896 miljoni pēc vērtības 2008. gadā). *EURATOM* ieguldījums bija EUR 2,7 miljardi (aptuveni 45%, EUR 2680 miljoni pēc vērtības 2008. gadā), kas atbilst EUR 1735 miljoniem elementiem/sistēmām, kas sniedzami “natūrā”, un EUR 945 miljoni, kas jāiemaksā “skaidrā naudā” *ITER* organizācijai. Katra puse ir apņēmusies sniegt apstiprināto ieguldījumu “natūrā”, neatkarīgi no galīgajām izmaksām šo elementu iepirkumā un piegādē.

F4E pašreizējās būvniecības posma izmaksu tāmes (tikai izmaksas Eiropai), kas atjauninātas saskaņā ar ierosināto grafiku (2007.–2020.) un 2010. gada martā iesniegtas *F4E* valdei, ir EUR 7,2 miljardi (EUR 7253 miljoni pēc 2008. gada vērtības): EUR 6,6 miljardi⁸ (EUR 6603 miljoni pēc 2008. gada vērtības) ieguldījumam *ITER* būvniecībā un EUR 650 miljoni *F4E* darbības izdevumiem un citām darbībām. Pēc šīm tāmēm *EURATOM* ieguldījums būtu EUR 5,9 miljardi (EUR 5892 miljoni)⁹, un EUR 1,3 miljardi (EUR 1321 miljoni) būtu Francijas finansējums (visi skaitļi pēc vērtības 2008. gadā)¹⁰.

EUR 2,1 miljards (pēc pašreizējās vērtības) no *FP7 EURATOM* budžeta saistību apropriācijām ir nepieciešams 2012.–2013. gadā, lai veiktu būvniecības sākuma posmā nepieciešamos iepirkumus. Plānotās apropriācijas, kas pieejamas pašreizējā daudzgadu finanšu shēmā (EUR 346 miljoni 2012. gadam un EUR 344 miljoni 2013. gadam pēc pašreizējās vērtības) nozīmē, ka *EURATOM* attiecībā uz saistību apropriācijām 2012.–2013. gadam trūkst finansējuma EUR 1,4 miljardi (pēc pašreizējās vērtības) (EUR 550 miljoni 2012. gadā un EUR 850 miljoni 2013. gadā).

Ņemot vērā projekta izstrādes pakāpi un izmaksu aprēķināšanas metodoloģiju īstenošanu, kurās varētu ņemt vērā precīzākus projekta datus, šos aprēķinus nav paredzēts būtiski grozīt īstermiņā. Trūkstošā finansējuma apmēra dēļ ir vajadzīga budžeta iestāžu rīcība, kas ir saistīta ar vairākiem nosacījumiem.

⁷ Izmaksu dalīšana visiem *ITER* projekta posmiem. 2006. gada 1. aprīļa Nobeiguma ziņojums attiecībā uz sarunām par *ITER* kopīgu īstenošanu, 2 b) pielikums.

⁸ Visas *ITER* iekārtas būvniecības galīgās izmaksas nebūs zināmas, jo katrai pusei radīsies atšķirīgs izmaksu pieaugums, būtu sarežģīti aplēst, kādu daļu no kopējām *ITER* būvniecības izmaksām veidos EUR 6,6 miljardi.

⁹ Šī summa ietver:

2007.–2011. (5 gadi) aprēķinātais nepieciešamais finansējums ir EUR 1,3 miljardi;

2012.–2013. (2 gadi) aprēķinātais nepieciešamais finansējums ir EUR 2 miljardi;

2014.–2020. (7 gadi) aprēķinātais nepieciešamais finansējums ir EUR 2,6 miljardi.

¹⁰ Šim ieguldījuma būtu jāpievieno aptuveni EUR 40 miljoni, kurus sniedz *F4E* locekļi (*EURATOM*, 27 dalībvalstis un Šveice), kas nav *EURATOM* un Francijas ieguldījums.

4. PRIEKŠNOSACĪJUMI *ITER* DROŠAI UN ILGTSPĒJĪGAI FINANSĒŠANAI

4.1 Laba pārvaldība

Ekspertu novērtējumā par izmaksu pārsnieguma cēloni ir identificētas vairākas problēmas, kuras dalībvalstīm ir steidzami jārisina *F4E* un Starptautiskās organizācijas (IO) pārvaldībā. *F4E* pārvaldība ir jāpārskata.

Lai risinātu šīs problēmas, dalībvalstīm ir aktīvi jāatbalsta skaidra programma par ierobežojošu nosacījumu izpildi. Tas skars izmaksu tāmju uzlabošanu, pārredzamu uzraudzību un ziņojumu sniegšanu par izmaksu izmaiņām, kā arī izmaksu ierobežošanas politikas proaktīvu pārvaldību, jo īpašu uzmanību pievēršot ekonomiskās vērtības izpētei, iepirkuma saistību piešķiršanas racionalizācijai, vienojoties par standartiem un izpētot apjomradītos ietaupījumus. Pēc *F4E* direktora atkāpšanās 2010. gada janvārī, tā tiek pārstrukturēta, un tās izmaksu ierobežošanas pārbaudes īstenošanu veiks jaunais direktors.

Pēc ekspertu novērtējuma ziņojumiem varētu būt nepieciešams veikt papildpasākumus. Saistībā ar *F4E* pārvaldības pārbaudi ir nepieciešams arī pievērsties *F4E* iepirkuma politikai attiecībā uz Eiropas kodoltermiskās enerģijas pētniecības struktūrām un nozarēm ar mērķi panākt stratēģisku partnerību un inovāciju.

IO izmaksu pieaugumi ir saistīti ar projektēšanu un pārvaldības resursiem. *ITER* Padome īsteno galvenos pārvaldības novērtējuma ziņojuma aspektus, tostarp pašlaik jūnijā paredzētās pārvaldības izmaiņas.

4.2 Ilgtspējīga finanšu sistēma

Komisija uzsver apņemšanos saglabāt un turpināt sākotnējo budžeta piešķirumu *ITER*. Tomēr, ņemot vērā trūkstošā finansējuma apmēru un sistēmiska risinājuma nepieciešamību, kas visā projekta laikā ņemtu vērā Eiropas Savienības budžetu, ir vajadzīgi papildlīdzekļi. Tāpēc Komisija ir izpētījusi variantus, ko pieprasīja Padome.

Eiropas Investīciju bankas aizdevums

Eiropas Investīciju bankai (EIB) varētu lūgt piešķirt aizdevumu *F4E*, jo ar to saistītās pētniecības infrastruktūras darbības ir tās aizdevuma mērķos. Lai kredītu *F4E* piešķirtu, EIB varētu būt nepieciešams izpētīt, vai ir vajadzīgs noteikts nodrošinājums vai garantijas no *EURATOM*. Ja EIB būtu vajadzīgas noteiktas garantijas no *EURATOM*, Komisija varētu sagatavot priekšlikumu par to, lai grozītu tiesību aktu, ar ko izveido *F4E*, un kuru būtu jāpieņem vienprātīgi. Īpašus nosacījumus varētu noteikt vēlāk pēc vienošanās starp *EURATOM* (kuru pārstāv Komisija), EIB un *F4E*. Turklāt būtu vajadzīgas konkrētas izmaiņas un/vai precizējumi *F4E* finanšu regulā un tās īstenošanas noteikumos. Tomēr pastāv būtiska problēma attiecībā uz aizdevuma izmantošanu, lai kompensētu trūkstošo finansējumu, ja nav identificējamu ienākumu, kurus varētu izmantot aizdevuma atmaksai. Patiesībā tas izslēdz aizdevuma iespēju kā atbilstošu risinājumu trūkstošā finansējuma segšanai.

Pārvietošana

Nepieciešamo papildfinansējumu *ITER* varētu daļēji segt, pārnesot finansējumu no citām pozīcijām. Tomēr, ņemot vērā trūkstošā finansējuma apmēru un sistēmiskas pieejas nepieciešamību visā *ITER* projekta īstenošanas laikā, pašreizējo Eiropas Savienības finanšu pārvietošana šādā apmērā negatīvi ietekmētu vairākas politikas un programmas, kuras ir

“Eiropa 2020” programmas pamatā. Saistībā ar politiku nebūtu vēlams veikt tik ievērojamus samazinājumus šajās jomās. Šis jautājums jau bija uzsvērts Komisijas nesenajā ziņojumā attiecībā uz iestāžu nolīguma par budžeta disciplīnu darbību¹¹.

Turklāt neviena no šīm iespējām (ne EIB, ne pārvietošana) nesniedz šīs problēmas strukturālu risinājumu.

Padomes saistības, tostarp pret Eiropas Parlamentu, par pienācīga finansiālā atbalsta nodrošināšanu *ITER* projektam visā tā būvniecības un ekspluatācijas laikā ir ilgtspējības priekšnosacījums. Izslēdzot EIB aizdevuma un finansējuma pārvietošanas iespējas, Komisija uzskata, ka ES saistības attiecībā uz *ITER* projektu var izpildīt, tikai izmantojot divus variantus, kuri ir atbilstoši šīs problēmas apmēram un sistēmiskajam raksturam.

PIRMAIS VARIANTS. PAPILDFINANSĒJUMS NO DALĪBVALSTĪM

2012.–2013. gadā visām ES dalībvalstīm un Šveicei būtu nepieciešams sniegt papildieguldījumu vajadzīgo EUR 1,4 miljardu apmērā un būtu jāaņem visā projekta īstenošanas laikā finansēt jebkuru izmaksu pārsniegumu ārpus noteiktās summas, kas paredzēta Eiropas Savienības budžetā un daudzgadu finanšu shēmā. *F4E* locekļu papildieguldījuma iespēja ir paredzēta lēmumā, ar ko izveido *F4E*.

Turpmāk no 2014. gada līdz projekta pabeigšanai varētu piesaistīt dalībvalstu papildfinansējumu, ja ir pilnībā izmantotas *ITER* paredzētās budžeta apropriācijas. Varētu apsvērt iespējamus papildmehānismus, kas palielinātu elastīgumu ES budžeta ietvaros un kurus izmantotu pirms dalībvalstu papildieguldījumu piesaistes.

OTRAIS VARIANTS. NOTEIKT FINANŠU PLĀNA MAKSIMĀLO ROBEŽU PIENĀCĪGĀ LĪMENĪ

Ar nosacījumu, ka tiek rasts risinājums projekta finansēšanai visā tā īstenošanas laikā, varētu paredzēt neto pieaugumu 2007.–2013. gada finanšu shēmas kopējā maksimālā robežā. Tomēr līdz šim Padome ir noteikusi, ka finanšu shēmas 7 gadu vispārējā maksimālā robeža saistību un maksājumu ietvaros jā saglabā negrozīta¹².

Turpmāk daudzgadu finanšu shēmas finanšu robežu būtu nepieciešams noteikt tādā līmenī, kas ļautu ES izpildīt savas *ITER* projekta saistības.

Neatkarīgi no tā, kuru variantu izvēlas budžeta iestādes, ilgtspējīgam risinājumam ir vajadzīgas skaidras finanšu saistības visam projekta īstenošanas laikam un saistības dalībvalstīm finansēt jebkuru izmaksu pārsniegumu ārpus šīs shēmas.

Ir jānosaka ierobežojošs mehānisms jebkuram no variantiem, lai nodrošinātu projekta finanšu labu pārvaldību.

¹¹ COM(2010)185, 2010. gada 27. aprīlis.

¹² Ir divi paņēmieni maksimālās robežas pārskatīšanai: a) izmantojot kompensācijas mehānismu, pieaugumu vienā pozīcijā kompensējot ar atbilstošu samazinājumu otrā pozīcijā, vai b) palielinot kopējo maksimālo robežu. Kompensācijas mehānisms ir vairākkārt izmantots iepriekš. Komisija paredz, ka līdz 2013. gada beigām noteiktās rezerves tiks būtiski samazinātas. Samazinātās rezerves varētu daļēji saglabāt, lai atstātu iespēju pielāgoties turpmākām konkurējošām vajadzībām.

5. GRAFIKS

Grafiks *ITER* finansēšanas problēmas atrisināšanai ir ļoti ierobežots. Ņemot vērā nepieciešamību precizēt situāciju ES starptautiskajiem partneriem un ES budžeta virzību, Komisija ierosina Padomei un Eiropas Parlamentam steidzamības kārtā izskatīt šos jautājumus.

6. SECINĀJUMS

ITER projekta uzsākšana bija būtisks pagrieziena punkts pasaules mēroga plašas zinātniskas sadarbības attīstībai. Eiropai šis projekts simbolizē ES spēju uzņemties vadošo lomu zinātnē un tehnoloģijā pasaules mērogā.

Rodot efektīvu, sistēmisku un ilglaicīgu risinājumu finanšu labai pārvaldībai un ilgtspējībai, varētu nodrošināt turpmākas starptautiskas sadarbības paraugu lieliem uzdevumiem, piemēram, energoapgādei, kas skar visas sabiedrības dzīvi.

Padome 2009. gada 16. novembra sanāksmē apstiprināja atbalstu *ITER* projektam, neraugoties uz izmaksu būtisku palielinājumu, ar nosacījumu, ka tiek izpildīti Komisijas izstrādātie ierobežojošie nosacījumi, un aicināja Komisiju izpētīt finansēšanas iespējas saistībā ar pašreizējo daudzgadu finanšu shēmu.

Ņemot vērā paziņojumā izklāstīto informāciju, Komisija aicina Padomi un Eiropas Parlamentu sniegt papildresursus, kas nepieciešami *ITER* būvniecības posma pabeigšanai, un pieņemt principiālu lēmumu par nepieciešamā finansējuma sniegšanu. Komisija uzskata, ka to nepieciešams veikt iespējami drīz, lai tā varētu informēt starptautiskos partnerus, kas nākamajā *ITER* Padomes sanāksmē jūnijā vidū cer uzzināt *EURATOM* lēmumu par *ITER* "pamatlīniju".

Ja šādas saistības tiek sniegtas, Komisija sniegs nepieciešamos priekšlikumus *ITER* papildvajadzību finansēšanai 2012.–2013. gadā saskaņā ar neseno ziņojumu par iestāžu nolīgumu.